

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2024

Tanec v pohybu v galerii Domu národnostních menšin | „Vdala jsem se za Rusína...“ světuje se výtvarnice Aneta Lattová | Bohatá úroda knížek o Podkarpatsku | Juliánský ples v Praze | Kroj, výšivka a ornament jako součást rusínského kulturního dědictví | Aktivity rusínské komunity na Slovensku | Dvojitý jubileum slavisty Antonije Hodinky

Podkarpatsko v průvanu politiky

Ve dnech, kdy připravujeme do tisku toto číslo časopisu, připomíná si demokratický svět, že v Evropě už dva roky zuří krutá válka. Dvacátého čtvrtého února 2022 napadlo Rusko Ukrajinu. Přesněji řečeno, agrese začala vlastně už před deseti lety, na jaře 2014, anexí Krymu Ruskou federací.

Nicméně brutální ozbrojené přepadení Ukrajiny bylo zahájeno 24. února zrána, a válka trvá dodnes. Nemíním tu znovu rozvádět, že jako většina soudných lidí považujeme agresi, kterou Putin jmenuje falešným krycím názvem „speciální vojenská operace“, za válečný zločin. Aktuálně nás však zarazilo, jak se i Podkarpatsko stává nechtěným prostředkem boje. Municí, střelícími na Ukrajinu. Jakýsi maďarský politik prohlásil, že v případě, pokud bude Ukrajina poražena, Maďaři si rádi vezmou zpět Podkarpatskou Rus. Putin hned přispěchal s ujištěním, že jasně, region přece Maďarsku patří. (Blíže o tom na str. 2 v glose Jedovaté šipy). Maďarské postoje k Rusku a k jím rozpoutané dobovačnické válce nepřekvapují, vyjadřují se tak opakovaně. Tentokrát si vzal slovo nacionalistický politik, který pro svůj výpad využil podkarpatský region, aby okopával kotníky Ukrajincům. Samozřejmě, že objektivně jde o podporu ruské agresivní války!

Podkarpatsko se v historii – a jak se potvrzuje, i v současnosti – mnohokrát stalo a stává jakýmsi neblahým neuralgickým bodem, ale často spíše zámkou, nebo nárazníkem v bojích i úkladech o moc. V zápasech, kdy jde o něco či něčoho jiného. Nebo o nenasytné snahy rozšiřovat vlastní území. Například: o Podkarpatskou Rus se licitovalo mimo jiné i v průběhu druhé světové války. Jak vyplývá z důkazů, které s v průběhu let podařilo objevit a vyhodnotit historikům a archivářům, Edvard Beneš už tehdy, v exilu, uvažoval o odstoupení podkarpatského regionu Sovětům. Při jednání během své neblahé „návštěvy“ Moskvy v roce 1943 jej přislíbil Stalinovi. Není to tedy tak, že si Sovětský svaz Podkarpatsko přisvojil jen tak sám od sebe. Což ovšem nic nemění na protiprávnosti a kořistnické bezohlednosti, s níž Podkarpatsko anektoval. Tyto skutečnosti jsem si nedávno zopakovala na jedné tematické konferenci věnované Benešově osobnosti.

Bylo by žádoucí, kdyby se jedním z pozitivních výsledků války na Ukrajině stala stabilita podkarpatského regionu a kdyby o své budoucnosti mohl lid této země sám rozhodovat.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto repro Jiří Havel

Obrazy Anety Lattové z výstavy Kroje v pohybu

Vernisáž se zpěvy a tanci

Tanec byl všude kolem na stěnách, zpěv a pohodová nálada panovaly v sále. V galerii Domu národnostních menšin se zkraje února konalo slavnostní zahájení výstavy výtvarnice Anety Lattové Kroje v pohybu. O obrazech nadané autorky píšeme na dalších stránkách, za zmínku však stojí také průběh vernisáže. Nejen proto, že přišlo hodně návštěvníků, ale hlavně pro kvalitu programu i dobrou náladu, která tu celou

dobu vládla. Mám ovšem podezření, že za atmosféru „mohly“ i autorčiny obrazy.

Její komentář k výtvarným dílům byl vtipný, vyprávěla příjemnou východoslovenštinou, s temperamentem a duchaplnými pointami. Komunikace jí rozhodně nedělá problémy. V sále seděla větší část její rodiny – manžel, dvě děti, tchyně. Paní tchyně v rusínském kroji.

Pokračování na straně 3

POZVÁNKY * POZVÁNKY * POZVÁNKY * POZVÁNKY

Zveme vás na vernisáž výstavy autorských fotografií kytarového virtuosa a hudebního skladatele ŠTĚPÁNA RAKA v PONDĚLÍ 18. BŘEZNA V 17 HOD.

do Galerie Domu národnostních menšin Praha 2, Vocelova 3.

Na kytaru zahraje ŠTĚPÁN RAK

Výstava je otevřena od 18. do 31. 3. 2024.

RUSÍNSKÝ DEN V PRAZE 20. DUBNA 2024 od 10 HOD.

Celodenní bohatý kulturní, vzdělávací i kulinářský program připravuje společně se SPPR Spolek přátel Lužice

Místo konání: Lužický seminář, Praha 1,

Malá Strana, U Lužického semináře 13

Blíže o programu Rusínského dne na str. 2.

Výkonný výbor Společnosti přátel Podkarpatské Rusi zve na ČLENSKOU SCHŮZI VE STŘEDU 15. KVĚTNA V 16,30 HODIN v Kavárně Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.

Program:

- Zpráva o činnosti a plány pro příští období
- Diskuse o spoluúčasti členů na aktivitách, o finanční situaci SPPR a členských příspěvcích
- Volba nového výboru
- Různé, diskuse
- Malé občerstvení

Roztančená výstava Anety Lattové aneb Malá recenze na krásu pohybu

Kroje v pohybu je výstava, kterou uspořádala Společnost přátel Podkarpatské Rusi v galerii Domu národnostních menšin. Setkala s velkým ohlasem ze strany návštěvníků i odborníků, kteří se zúčastnili vernisáže s nabídkou další spolupráce. V galerii bylo nabit.

Obrazy talentované autorky měly právem úspěch, vždyť pojednaly kroje, přesněji lidový tanec velice invenčně, se smyslem pro dynamiku a krásu pohybu. Obrazy se vyznačují temperamentem, elánem a nebojme

Foto Jiří Havel, Pavel Syruček

se to říct – mládím. Vyhnuly se nebezpečí kýče, což se u tohoto tématu snadno může stát. Autorka rozhodně nesklouzla po tobogánu konvenčnosti.

Výtvarnice Mgr. Aneta Lattová se narodila na východním Slovensku v Sobrancích. Studovala na 1. a 2.stupni Základní umělecké školy v Sobrancích a Trebišově. Obor výtvarný a pedagogiku vystudovala na Pedagogické fakultě v Nitře. Ve svých výtvarných dílech zachycuje hlavně pohyb folklorních tanečnic, detailně vyšívané krojové prvky na ženských i mužských krojích. Kroje, které maluje, jsou ze všech částí Slovenska, také rusínské. Pro její tvorbu jistě není zanedbatelný fakt, že její manžel je rusínské

národnosti. Ve svých obrazech nám tak zanechala krásný odkaz lidové tvorby našich předků.

DAGMAR BŘEZINOVÁ

Rusínský den bude v Praze 20. dubna

V půvabné historické budově, postavené v 18. století podle plánů slavného barokního stavitele Kiliána Ignáce Dientzenhofera, která původně sloužila studentům z Lužice jako sídlo Lužického semináře, se letos 20. dubna uskuteční Rusínský den.

S iniciativou přišel Spolek přátel Lužice, s nímž naše organizace už v minulosti spolupracovala. Spolek má v programu mj. i představování malých slovanských národů. Což je v logice věci, protože Lužičtí Srbové, které společně s příznivci tohoto národa zmíněný spolek sdružuje, jsou rovněž nepočteným etnikem. Nicméně stále si drží svou identitu, jazyk a kulturu, vydávají periodika i literaturu. Velkou podporu mají v aktivitách po-

dobných organizací jako je v Česku Spolek přátel Lužice.

Dlouholetý projekt prezentací slovanských etnik přerušil covid a nyní jej opět obnovují. Začínají právě rusínskou národností, proto nás představitel SPL Ondřej Šrámek a Eliška Oberhelová oslovili s prosbou o spolupráci. Na první společné poradě jsme probrali rámcový program, hosty a účastníky, což se nyní postupně upřesňuje. Už nyní je jasné časové rozvržení a základní obsah.

Akce je určena veřejnosti a bude celodenní; koná se v **sobotu 20. dubna v Lužickém semináři, U Lužického semináře 13 od 10 hodin dopoledne.** (Malá Strana blízko stanice metra A Malostranská, jede tam i několika linek tramvají.) Program potrvá do poledne.

Připravují se přednášky renomovaných historiků a kulturních činitelů z Česka, Slovenska i Podkarpatska, panelové diskuse a besedy na témata: historie Rusínů a Podkarpatské Rusi; kultura a literatura; rusínština, její vývoj a kodifikace jazyka; dějiny čs. státní správy za první republiky aj. Odpolední hodiny budou věnovány současnosti Rusínů, rusínským organizacím tady i ve světě atd. V podvečer kulturní program: divadlo Viola z Prešova představí scénické pásmo *Šepoty*, příběh rusínské zpěvačky Anci Jaburové, v němž zaznějí její písně. Počítá se i s vystoupení rusínské hudební skupiny. Organizátoři připravují občerstvení s ukázkami rusínské kuchyně.

Upřesnění programu i vystupujících včas uveřejníme na webu SPPR. **ap**

Jedovaté šípy z Budapešti i Moskvy

Maďarská krajně pravicová strana Naše vlast by vznesla nárok na západní region Ukrajiny, kde žije asi 150 tisíc etnických Maďarů, pokud Ukrajina prohraje válku a přijde o státnost. Prohlásil to předseda strany László Toroczkai. Mapu takzvaného Velkého Maďarska, která zahrnuje některé oblasti Ukrajiny, Slovenska, Rumunska či Chorvatska, už v minulosti několikrát ukázal premiér země Viktor Orbán. Konference, kde Toroczkai hovořil, se zúčastnili zástupci německé krajně pravicové strany Alternativy pro Německo (AfD) a stejně orientovaného nizozemského Fóra pro demokracii (FvD).

Ruský prezident Vladimir Putin v rozhovoru s americkým „novinářem“ Tuckerem Carlsonem nevyloučil, že by se požadavky na přičlenění území ukrajinské Zakarpatské oblasti zpět k Maďarsku mohly objevit. Putin však dodal, že na schůzkách s maďarským pre-

miérem Viktorem Orbánem tuto problematiku „ani nepřipomněli“. (Informovali o tom server hvg.hu a zpravodaj TASR v Budapešti.) V té souvislosti byla řeč i o „tisíciletém Maďarsku“ a o tom, že Podkarpatsko bylo jeho součástí...

Při této příležitosti si nelze nepřipomenout, jak Rusko už v dřívě, v nedávné minulosti a tím spíše i dnes, vždy všemi způsoby usilovalo o destabilizaci Ukrajiny. Putinovi se jsou dobré i staré dějiny, evokace maďarského traumatu z Trianonské mírové smlouvy, a zejména pak využívání nacionalistických emocí (některých) Maďarů. Zapomněl přitom na záruky, které kdysi dal Ukrajině: za to, že se zřekne jaderných zbraní, bude garantovat její hranice. Ale co se děje, vždyť zejména agresí porušil všechny dohody, stejně jako mezinárodní právní normy. **top**

Olej a špachtle – a jde se tančit!

Společnost přátel Podkarpatské Rusi uspořádala společně s Domem Matice Slovenské ve Snině výstavu olejomaléb výtvarnice Anety Lattové přílehlavě nazvanou Kroje v pohybu. Až do 25. února bylo v Galerii Domu národnostních menšin v Praze k vidění čtyřicet roztančených obrazů, ze kterých číší radost – a návštěvníky lákají do kola... Tak je to mu ostatně na každé výstavě originální malířky. Aneta Lattová je Slovenka, ale žije uprostřed rusínské enklávy.

Kde jste se tu, jako neRusinka, vzala?

Vdala jsem se za Rusína a získala tak spoustu rusínských příbuzných. Manžel je Rusín, tchán a tchyně jsou Rusíni. Oni sami mají další kořeny polské a maďarské. Pocházejí ze Sniny, kde i žijí, a tam je ohromně moc Rusínů. Včetně třeba našich dětí – malých Rusínů. Mezi Rusíny jsem organicky zapadla.

Je takové národnostní míchání v kraji kolem Sniny běžné?

Určitě, tam se nedělají rozdíly. Ale Rusíni mají svůj jazyk, a já jsem se mu musela přizpůsobit. Když jsem se vdala a poznala svého tchána, on se mnou nemluvil slovensky – šel rovnou na rusínštinu! Musel mluvit trochu pomaleji, abych mu rozuměla, rusínština je specifická řeč. Navíc ve Snině mluví Rusíni trochu jinak než jinde, rusínština je tak všude trochu jiná.

Mluvíte rusínsky?

Ne. Rozumím, ale vyprávět neumím.

Na výstavě v Domě národnostních menšin je 40 vašich velmi roztančených obrazů, rusínských ale moc ne...

To je pravda, obrazy s rusínskými kroji si koupili Rusíni po mojí výstavě ve Snině. Tak zase budu muset namalovat nové...

Čím se liší rusínský kroj od východoslovenského nerusínského kroje?

Ty rusínské jsou, řekla bych, delší, mají delší zástěry, slovenské jsou kratší a točivější. Třeba zemplínské. Ty se mi malují dobře, protože mým cílem je obecně zachytit pohyb. Čím se sukně víc točí, tím lépe se mi maluje. Nelpím na detailech, ale právě na tom pohybu. Dokonce se možná na mých obrazech některé kroje a sukně točí víc, než ve skutečnosti. A zpátky k těm rusínským: řekla bych, že jsou těžší než ty slovenské, a proto méně točivé.

Na výstavě má člověk pocit, že se ocitl uprostřed tanečního reje. Jak těžké je ten pohyb zachytit?

Musíte si ho umět představit. Někdy mi to jde snáz, jindy hůř. Nemaluju podle točivých

Foto Pavel Sýrčáček, DNM

obrázků nebo skutečného tance. Vyberu si kroj, který se mi líbí, a představuju si jeho pohyb a to, jak se točí. Když vím, že se sukně ve skutečnosti moc netočí, jde to méně lehce. Někdy si musím doslova vymýšlet: kroj se ve skutečnosti netočí, ale já potřebuju, aby se mi točil.

Neříkají pak třeba nějací tanečníci: takhle my se vlastně vůbec netočíme a ty naše kroje taky ne?

Ne, to se mi zatím nestalo. Já je totiž dopředu upozorním, že tak, jako na mých obrazech, se ty jejich kroje ve skutečnosti asi netočí, nebo alespoň ne všechny. Některé kroje třeba z Čech jsou velké, těžké, že paní, co takový kroj má, je ráda, že se v něm vůbec projde. Tyhle kroje jsou bohaté, nařasené, moc se netočí. Ale já se snažím, aby se roztočily aspoň na mých obrazech. Pořád mi jde o ten pohyb.

Pracujete s olejovými barvami, na výstavě jsou všechny obrazy namalované touto technikou. Jiné nepoužíváte?

Ne. Začínala jsem s akrylem, a přešla jsem k oleji. Dnes maluju pouze olejem, nevím, jestli bych se vůbec dokázala vrátit k akrylu. A při malování používám i špachtli. Při dokončování dotvářím pohyb či nějaké pohybové detaily právě tou špachtlí.

Takže ani grafika zatím ve vaší práci nefiguruje?

Ne, jenom olej. Mým cílem nejsou detaily, můžete si všimnout, že postavy často nemají ani namalované tváře; cílem je namalovat pohyb v kroji.

Kde zkoumáte kroje, které malujete? Vypadá to na tak trochu i etnografickou práci...

Není. Začínala jsem tak, že jsem si koupila dvě knihy, kde jsou přesně znázorněné a popsané kroje a jejich krajové detaily. Na tomhle základě jsem malovala. A potom jsem si začala vypomáhat i internetem. Tam je toho plno. Dohledávala jsem tak i další podrob-

nosti třeba k těm krojům, které jsem měla v knize. Tohle je moje bádání.

Takže žádná muzea nebo třeba živá vystoupení tanečníků?

Chodím na folklórní akce svých dětí. Mám dvě, které tancují v souboru Zemplínik. Takže ano, i tam můžu zkoumat kroje. Ale jinak kniha, internet...

Pouštíte si při malování pro inspiraci nějakou, třeba folklórní muziku?

Ne, při malování potřebuju ticho, a musím být sama. Dívám se na ten který kroj a snažím se zachytit onen zmíněný pohyb. Až když dávám své obrazy na internet, třeba na instagram, tak to celé doladuju hudbou. To je ale až po malování. Dám příklad. Když maluju zemplínské kroje, a obrazy prezentuju skrze internet, najdu si zemplínské písničky. Ty samozřejmě ovládám, protože když jsem začala studovat pedagogickou školu, musela jsem umět zazpívat dvacet lidových písní ve dvaceti různých tóninách. Tudíž východoslovenské písničky opravdu dobře znám. Ale u malování samotného si žádnou muziku nepouštím.

Působíte jako učitelka?

Vystudovala jsem na Univerzitě Konstantina Filozofa v Nitře obor pedagogika a výtvarná výchova, ale učitelku nedělám. Jsem policajtkou.

Policajtkou v terénu?

Ne, policajtkou na služebně, ale i ten terén mám za sebou. Vlastně jsem „tři v jednom“: blondýna, učitelka a policajtkou. Nejvíce vtípů je právě na tyhle typy – na blondýny, učitelky a policajtky. Můj manžel tak má to nejlepší, co může mít! (smích)

Kde tedy vůbec berete čas na malování? Na vašich internetových stránkách je k vidění spousta vašich děl, tady na výstavě v Domě národnostních menšin je jich čtyřicet. Jak to všechno stiháte?

Stíhám docela dobře. Většinou maluju přes víkend, často namaluju jeden obraz za večer...

Prosím?

Ano, za večer stihnu namalovat obraz. Když už jsou děti po jídle, jsou naučené do školy a mají hotové úkoly, když už mi dá každý pokoj a ne pořád „mami, mami...“, tak tehdy můžu malovat. Většinou tedy o víkendech. Přes týden pracuju a pak se učím s dětmi, mám prvačku a třetáka, takže toho není málo, učíme se číst, psát, je to dost náročné. Ale jak jsem řekla, víkendy mám na malování.

TOMÁŠ PILÁT

Z rozhovoru pro národnostní magazín ČRo Plus Mezi námi

Vernisáž se zpěvy a tanci

Dokončení ze strany 1

Na pomyslném pódiu (galerie DNM opravdové pódiu nemá, jen prostor v popředí sálu) se pak vystřídaly dva pěvecké soubory. A také dvě generace: rusínský Skejušan z Chomutova a pražská, rovněž rusínská, skupina

Kantar. Věkově je od sebe dělí desítky let, ale oba soubory posluchače stejně potěšily. Některé písničky s nimi zpíval skoro celý sál.

Dovoluť malou odbočku. Setkání rusínských generací vyznělo velice pěkně, vlastně i symbolicky. Skejušani přijeli pouze čtyři, ale zpívali s vervou a krásně. Už celé měsíce říkají, že skončili, že jsou staří, ubývají jim síly

a nemůžou pokračovat, ale nedá jim to. Ano, oficiálně skončili, dali to vědět i na úřadech, ale přesto jsme je od té doby už několikrát slyšeli i viděli na pódiích. A doma v Chomutově se prý stejně scházejí k společnému zpěvu. Prostě legenda, která je stále živá...

Také jejich zásluhou bylo na vernisáži všem dobře. **ap**

Zdařilý Juliánský ples v Praze

Není to tak dávno, co jsme tu měli masopust, neboli fašank. Období veselíc a plesů. Čas hodování, čas nevázané zábavy, čas, kdy se nemyslí na každodenní starosti. Vždyť kdy je lepší příležitost k uvolnění a k tomu, abychom se pěkně oblékli a nazdobili, ne-li na ples?

Rusini z Prahy a okolí si letos pod takovkou Karpato-Rusínského krajanského centra opět zorganizovali tradiční, v pořadí již 5. Juliánský ples. Tentokrát se uskutečnil v sobotu 27. ledna 2024 v prostorách Autoklubu České republiky nedaleko Hlavního nádraží v Praze. Mezi širokou řadou hostů už tradičně nechyběli galerista Miro Smolák, ředitel Slovenského domu v Praze Vladimír Skalský a MUDr. Michal Sičák. V tomto roce jsme poprvé mezi námi uvítali i zástupce partnerských rusínských svazů ze Slovenska, Maďarska a Ukrajiny. Jak tato slavnostní událost s hojnou účastí probíhala?

Celý večer se nesl v příjemné, přímo až rodinné atmosféře. Už ve vstupní hale hosty očekávaly srdečné tváře organizátorů, kteří prodávali lístky do tomboly. O pár kroků dále zase krojované dívky vítaly příchozí a nabízely jim přípitek – šampaňské. Při příchodu do hlavního sálu bylo každému z nás jasné, že to bude nádherný večer. Dámy ve společenských šatech a pánové v oblecích postupně zaplňovali židle u stolů kolem parketu. Srdečná vítání a rozhovory se spolu s hudbou cimbálové nesly prostorem už před začátkem plesu.

Hlavním mužem plesového večera byl moderátor Tomáš Michal Babjak, redaktor rusínského národnostního vysílání RTVS v Košicích. V rámci úvodního proslovu nadšeně v přivítal všechny přítomné hosty a předal hlavní organizátorce děkovný dar. Celého večera se zhostil bravurně a s lehkostí profesionála bavil celé publikum vtipy a veselými příhodami. Moderoval samozřejmě v rusínském jazyce. Organizátoři nemohli vybrat lepšího adepta...

K tanci hostům hrála hudební skupina Karin ze Svidníka. Už při prvních tónech se parket zaplnil do posledního místa. Kdo chtěl z parketu odejít, musel se doslova protančit davem. Lidé tancovali v párech nebo ve skupinách podle toho, co jim právě hrálo do noty. Sukně se jen tak kroutily a nožky poskakovaly do taktu, jedna píseň navazovala na další. Když už se člověk chystal sednout, musel se obrátit na patě, protože nebylo možné odolat melodii další písně. Taneční kola střídali kulturní program, o který se postaral Lidový soubor Limbora z Prahy s cimbálovou hudbou. Všichni jsme zůstávali jen v němém úžasu, když nám primáš nebo cimbalista předvedli svá úchvatná sóla. Takže hosté měli pravidelně šanci na chvíli si vydechnout a potěšit se pohledem na tance z jejich rodného kraje od Zemplína až po Spiš. Soudě podle nadšených reakcí a množství lidí, kteří si natáčeli vystoupení nebo zpívali spolu se souborem, obecenstvo si tato taneční vystoupení vskutku užilo.

Foto Karpato-Rusínského krajanského centra

Třešničkou na dortu programu večera bylo vystoupení mladé slečny Ninky Simčákové – mistryně ČR ve Fitness Freestyle. Prvotní rozpaky diváků se rozplynuly už při jejím příchodu na parket. Všechny přítomné uchvátila svým vystoupením, které se vyznačovalo radostí a skvělou úrovní. Z hlediště ji odměnil opakovaný bouřlivý potlesk a nadšená volání „Bravóó!“ Vystoupit s vlastním programem před takovým publikem – to chce nesmírnou odvahu. Slečna Ninka si proto jednoznačně zaslouží pochvalu a povzbuzení do dalšího rozvoje této aktivity.

Zábava se však neodehrávala pouze na parketu. Kdo zrovna neměl chuť vytáčet partnerku či partnera v tanci, mohl si pořídít fotografii ve speciálním fotokoutku s logem Karpato-Rusínského krajanského centra nebo se osvěžit nápojem u baru a zároveň prodebatovat novinky ve světě. Ticho nebylo ani mezi stoly, obzvláště tehdy, když se lidé setkali se svými dlouholetými známými a přáteli. Kdy je lepší příležitost zavzpomínat na staré časy, ne-li na plesu?

„Až do rána, až do rána bílého...“ – takto se dá charakterizovat atmosféra Juliánského plesu, na kterém nemohla chybět ani bohatá tombola, za kterou velké díky patří dlouhodobým sponzorům a mediálním partnerům: Galerii Miro za obraz pro 1. cenu v tombole, MUDr. Michalovi Sičákovi, Jozefovi Simčákoví i zahraničním sponzorům. Moderátor a jeho dvě šarmantní asistentky spolu s hudbou udržovali hosty v napětí po celou dobu losování. Při každém dalším vytaženém lístku lidé jen napínali uši doufajíce, že moderátor oznámí právě to jejich číslo. Nejednou šťastný výherce se potěšil z výhry praktického, estetického, či teketého charakteru. Speciální cenu do tomboly věnovali také čestní hosté – představitelé Rusínů ze Slovenska, Maďarska a Ukrajiny. Zvláštní poděkování chceme z Prahy poslat až do dalekého Svidníka primátorce Marcela Ivančovej za její krásné dary a povzbudivá slova, která nám poslala.

Srdečné poděkování patří také všem, kteří se starali o naše hladové žaludky. Výběr jídel byl přiměřený ceně lístku. Všechno nabízené bylo velice chutné, a ani na kvalitu obsluhy nelze říci jediné špatné slovo. Starali se o nás jako ve vybrané společnosti. Ten,

kdo si pochutnal na slavnostní půlnoční polévce, ví, o čem mluvím.

V závěru bych chtěla jménem všech přítomných hostů poděkovat paní Marii Chochruňové a jejím kolegům za zorganizování tohoto úžasného plesu. Kdo tam nebyl, může jen litovat. Těšíme se zase za rok!

JANA TOMKOVÁ

Od Duchnoviče k horským stezkám Karpat

Utěšeně přibývá podnětných knih věnovaných dějinám i současnosti Podkarpátí a rusínskému etniku, sotva stačíme aspoň částečně sledovat jejich vydávání. Platí to pro české země a pro Slovensko. Zejména u našich sousedů je produkce publikací na rusínská témata bohatá. Zaměřujeme se tentokrát na tři knihy, které vyšly nedávno; v rubrice pravidelně sledující dění (nejen) v komunitě Rusínů na Slovensku se navíc krátce zmiňujeme o další, o studii historika Petera Švorce. K té se později ještě vrátíme podrobněji.

První knížkou, která nás velice upoutala, je **Moje lyra a činel** (*Moja lira i kimval*), reprezentativní výbor z tvorby rusínského buditele **Alexandra Duchnoviče**. Loni si rusínský svět připomněl dvousté dvacáté výročí jeho narození (24. 4. 1803), příští rok uplyne 160 let ode dne, kdy významný rusínský básník, spisovatel i dramatik opustil tento svět. Byl také autorem textů obou rusínských hymen (*Ja Rusyn byl, jem i budu a Podkarpatskije Rusyny, ostavte hlubokoj son*).

Nejen pouze k jubilejním datům, ale především pro trvalý význam této velké osobnosti rusínských dějin a kultury připravil literární vědec **Valerij Padjak** sborník z Duchnovičových děl. Spolupracovali na něm i další kolegové a instituce; podstatný podíl na vydání mají rusínské organizace v Maďarsku (Budapešťská Společnost rusínské inteligence A. Hodinky, Rusínská samospráva. Na obsahu se významně podílel rusínský publicista **Petro Medviď**, mimo jiné redaktor rusínské rubriky našeho časopisu.

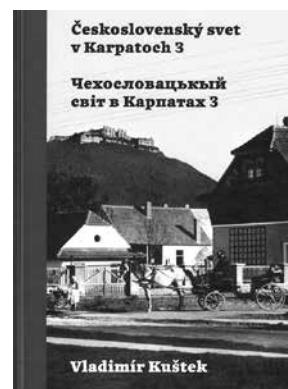
Vznikla bez nadsázky výtečná, obsahem bohatá a formou střídavě elegantní kniha určená současnému čtenáři. Proto také Duchnovičova zajisté bezchybná rusínština byla tu a tam lehce jazykově a pravopisně upravena, a pod čarou jsou vysvětleny některé výrazy, jimž by možná dnešní čtenář dobře neporozuměl. Editor Valerij Padjak v úvodu připomíná, že rusínský národ si váží Duchnovičovy osobnosti a díla, v městech a obcích karpatského regionu jsou umístěny jeho sochy či busty, při různých příležitostech se hovoří o jeho odkazu. „Uctívát památku buditele – to však znamená především popularizovat jeho díla, a znovu je vydávat. Nové generace by je měly znát a mít možnost možnost je číst,“ říká Padjak.

Sborník *Moje lyra a činel* je rozdělen do několika částí podle žánrů, jimž se spisovatel věnoval: poezie - nejrozsáhlejší, dále próza a drama. Dominantou knihy je první část, stejně jako v Duchnovičově tvorbě. Každý oddíl je uveden reprodukcí obálky nebo titulní stránky původního knižního vydání Duchnovičova díla.

Knihla začíná zasvěcenou studií V. Padjaka o Duchnovičovi v kontextu jeho doby. Autor ji nadepsal titulkem „Je taková národnost – Rusíni!“ Padjak k tomu poznamenal: „Dávám na vědomí všem a každému: tato

slova pronesl jako první Alexander Duchnovič!“ Je to skvělá kniha – a také inspirativní a laskavá literární učebnice rusínštiny.

Nedávno vyšel už třetí díl publikace **Vladimíra Kušteka** **Československý svět v Karpatech** (vyd. ZIRS). Má výpravny charakter, graficky je zdařile upravena a bohatá na ilustrace. Vesměs jde o cenné archivní i současné fotografie, mapy, reprodukcce titulních stran knih, dobových plakátů, pohlednic i korespondenčních lístků a známek, reklam, úředních dokladů atd. Ilustrace jsou v obrazové příloze i v textové části. Představují nejen půvabný výtvarný doprovod, ale jsou zejména hodnotnými dobovými doklady, doplňují text i obecné povědomí o životě na Podkarpatsku v meziválečném období.

Téměř každý obrázek má nezanedbatelnou vypovídací hodnotu a historický význam. Zvláště zajímavé jsou fotografické záběry z jednotlivých měst a obcí regionu, věrohodně zachycující život na náměstích, tržištích i v bydlíštích obyvatel, a dokladující místní svéráz. Výtvarný doprovod svědčí o pili, trpělivosti a důkladnosti autora, který snímky, plakáty či další předměty systematicky shromažďuje a třídí.

V knize je tentokrát o něco méně textu než v předchozích dílech série. Jednotlivé kapitoly se věnují více globálnějším tématům, než jednotlivostem: pojednávají např. tématy z dějin sportu a tělovýchovy na Podkarpatské Rusi, Rozvoj silniční dopravy, Vojenský život v období první republiky. Nicméně tu najdeme i zajímavé detailní pohledy na konkrétní fenomény doby, třeba na činnost astronomické společnosti, okrašlovacích spolků, na vysílání Č. rozhlasu, rozvoje kin, na přednáškový kurs českého katolického učitelstva (bez této kapitoly by se kniha obešla, moc zajímavostí neobsahuje).

Československý svět v Karpatech 3 přináší ještě další příjemný, jinde příliš nevidaný bonus: má skutečně česko-slovensko-rusínský charakter, tedy tak trochu „kopíruje“ první republiku. Obsahuje totiž texty v češtině, slovenštině i rusínštině.

Knihu **Zakarpátí**, kterou právě vydal dvaadvadesátiletý publicista **Milan Syruček** (nakl. Česká citadela), můžeme charakterizovat jako svérázného, osobitě pojatého průvodce podkarpatským regionem. Má podtitul *České a slovenské stopy*

v záhadném kraji Ukrajiny, přináší však víc než pouhé „stopy“. Je to pestré pásmo historických i současných faktů, zajímavosti a názorů o karpatské zemi, zachycuje dojmy a postřehy, záznamy ze setkání a rozhovorů s místními obyvateli. Leccos si autor přečetl (což ovšem nepopírá, své zdroje poctivě uvádí), hojně cituje – např. z Olbrachtovy knihy *Hory a staletí*; navíc o některé příspěvky požádal různé osobnosti kupř. důstojníka ukrajinské armády, poslance Zakarpatské oblastní rady či kardinála Duku. (Dukův text je faktograficky fundovaný, osobně zaujatý a působivě formulovaný.)

Syruček se nevyhýbá válce na Ukrajině ani jiným aktuálním problémům Zakarpatska (např. chudobě nebo korupci). Věnuje se

oblastem a tématům, které jsou mu blízké či jej osobně zajímají (Koločava, záhady kolem Nikoly Šuhaje, berehovské víno). Text obsahuje i osobní momenty, jimiž dokládá, proč je mu podkarpatský region, zvláště některé jeho oblasti, osobně blízký. Jistě i proto vybírá náměty jednotlivých kapitol poněkud náhodně, nesyntémově – jak mu přicházela „do cesty“.

Na druhou stranu je třeba ocenit, že publicista doputoval na svých cestách po Podkarpatsku až do Česka. Připomíná zdejší zajímavé Rusíny nebo lidi s podkarpatskými kořeny (Halina Pawlowská) i zdejší „obhájce Rusínů“ – tak se jmenuje celá jedna kapitola. Patří k nim zajisté třeba Jaromír Hofec. Autor uvádí další v Česku žijící pozoruhodné Rusíny a vypravuje o nich zaujatě a s přehledem.

Knížka shromáždila spoustu zajímavých faktů, údajů i lidských osudů. Lze jí ale i leccos vytknout. Nelze souhlasit se všemi autorovými názory, můžeme mu vytknout určitou povrchnost či nepřesnosti, také to, že některé dějinné příběhy zůstaly nedopovězeny. (Např. při líčení tragického osudu biskupa Romže je sice napsáno všechno správně, ale bez pointy – mohlo a mělo být dořečeno, že ho sovětská tajná policie brutálně zavraždila.)

Přesto můžeme Syručkovu knihu uvítat. Nejen pro téma a čtivě zpracování, ale i proto, že má Podkarpatsko rád, což je ze stránek Zakarpátí zjevné. A pro zájem a vztah k této zemi může získat i další nadšence.

AGÁTA PÍLÁTOVÁ

Ukrajinec Marko Trepet se zasloužil o elektrifikaci Podkarpatska

K nejdůležitějším postavám Podkarpatoruských elektráren (PRE) se řadil Marko Trepet, který byl patrně nejvýznamnějším členem správní rady elektráren. Zde zastupoval zájmy většinového vlastníka, kterým byl průmyslový gigant Českomoravská-Kolben-Daněk (ČKD), jenž se v podkarpatoruské energetice angažovala od závěru dvacátých let 20. století. Byl to právě Marko Trepet, který dojednával mnohé citlivé operace koncernu v oblasti výroby a distribuce elektřiny na Podkarpatské Rusi, ale i na Slovensku, kde mimo jiné byl členem správní rady Východoslovenských elektráren v Košicích (VSE), ale i dalších slovenských elektrárenských společností.

Ing. Marko Trepet (nar. 25. dubna 1893 v Potapcích) patřil k početné skupině emigrantů z východní Evropy. Na území Československa se zdržoval od 9. prosince 1922 a brzy se přesunul do Prahy, odkud občas odjížděl do Užhorodu. Na Podkarpatské Rusi se podílel i na knižním trhu v oblasti naučných kalendářů (např. Трепет, Марко (сокр.): Юбилейный иллюстрированный календарь на переступный рок 1928. Ужгород 1927). V letech 1922–1926 studoval na Vysoké škole obchodní spadající pod České vysoké učení technické. Záhy nastoupil do služeb ČKD, kde se rychle zapojil do příprav elektrifikace Podkarpatské Rusi.

V roce 1929 požádal o československé státní občanství a téhož roku získal příslib domovského práva v Praze, ale jeho žádost zamítl Zemský úřad v Praze. Z tohoto důvodu se Trepet odvolal k Ministerstvu vnitra, u kterého se na podnět ČKD přimlouvalo též Ministerstvo veřejných prací, které mělo v gesci elektrifikaci státu a s koncernem ČKD úzce spolupracovalo na plánu elektrifikace Podkarpatské Rusi. Výsledkem tohoto doporučení bylo, že v roce 1930 získal státní občanství, čímž nabyl i domovské právo v hlavním městě republiky, které se vztahovalo i na jeho českou manželku Helenu, roz. Hoffmannovou (nar. 10. prosince 1889) a postupně na svět přicházející dcery Taťanu Marii a Olgu. Za první republiky se totiž dožívalo převzaté pravidlo, že manželka následovala manžela co do státní příslušnosti; k jeho opuštění došlo až po druhé světové válce v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva. S rodinou si časem vystavěl

Marko Trepet na dokladovém snímku z roku 1931. NA, f. Policejní ředitelství Praha II. - všeobecná spisovna, kart. 11709, sign. T1941/1, manipulační období 1941–1950.

vilku na nároží ulic Nad Vydrovkou a Pod Vlachovkou. Trepet se během druhé světové války stal poručíkem nezletilého osiřelého Petra Ivachněnky, kterému již předtím opatřil místo učně u ČKD.

V roce 1930 byl zvolen předsedou Spolku ukrajinských inženýrů a během první poloviny třicátých let studoval doktorský program na Vysoké škole obchodní v Praze, přičemž kariérně rostl i v rámci ČKD, kde se v polovině třicátých let vypracoval na šéfa kontrolního oddělení. Podle nedatované a nepodepsané smlouvy se uvažovalo o jeho ustanovení vrchním ředitelem PRE. K těmto úvahám můžeme na základě vnitřních náznaků dodat, že se o tom jednalo někdy mezi roky 1934 a 1939, přičemž nejpravděpodobněji je, že šlo o úmysl z éry druhé republiky, který se však nenaplnil.

Vedle těchto pozitivních životních událostí řešil též určité osobní obtíže. Ty menší měl s pražskou policií kvůli způsobu jízdy automobilem, včetně sražení člověka, kterého však ihned odvezl do nemocnice. Větší problém nastal v září 1931, kdy vojenský atašé Otakar Španiel z Varšavy hlásil, že byl Trepet během své služební cesty v zájmu ČKD v Polsku sledován místními bezpečnostními složkami a údajně po setkání s osobami ukrajinské národnosti zaměstnanými v tamní státní správě a samosprávě

došlo k jejich propuštění, neboť polská strana dospěla k závěru, že jeho cesta nebyla jen obchodní. S ohledem na českou manželku Helenu, narozenou na Vinohradech, a výbornou češtinu je poněkud obtížně pochopitelné hlášení Policejního ředitelství v Užhorodě z prosince 1936, které referovalo o Trepetovi jako údajném členu jedné ukrajinské nacionalistické organizace a uvedlo - patrně s přihlédnutím ke zkušenostem s ostatními ukrajinskými emigranty a příznivci ukrajinského směru: „Je skrytým nepřítelem všeho českého.“ O to zvláštnější je, že v rámci prověrky spolehlivosti zaměstnanců Spojených elektráren severozápadního Slovenska v Žilíně z léta 1937 bylo Zpravodajským oddělením Policejního ředitelství v Praze konstatováno, že „v ohledu jeho mravní zachovalosti, politické a státoobčanské spolehlivosti nebylo šetřením nic závadného zjištěno. Veřejného politického života se nezúčastňuje. S osobami politicky nespolehlivými se nestýká. Trestán dosud nebyl. Žije životem řádným v dobrých finančních poměrech.“

O významu Marko Trepeta svědčí, že firma Keramos, kterou PRE částečně vlastnila a měla v jejím vedení několik osob, pozvala jménem svého předsedy Josefa Zajíce (jinač též poslance Národního shromáždění činného i v PRE) Trepeta na schůzi správní rady s adresou „Ing. Marko Trepet, ředitel Podkarpatoruských elektráren v Užhorodě“ a devótním oslovením „Vaše Blahorodí!“ Na Trepeta se ohledně různých intervencí, např. o zprostředkování u Ministerstva financí ohledně státní záruky, obracely též Východoslovenské elektrárny, které s Trepetem coby zástupcem ČKD řešily přednostní přijímání slovenských techniků do služeb VSE, ale i některé až pozoruhodně ostré třenice ve věci dodávek ČKD pro VSE.

Bohužel, nepodařilo se dohledat další údaje o jeho životě a kariéře po roce 1945, i když víme, že s rodinou setrval v Praze.

DAVID HUBENÝ

S ohledem na probíhající výzkum energetiky na Podkarpatské Rusi prosím čtenáře, pokud mají dokumenty, fotografie či vzpomínky zaměstnanců firem Užhorodská elektrárnská, Podkarpatoruské elektrárny a Karpatské elektrárny o jejich zpřístupnění (e-mail: david.hubený@nacr.cz).

Vizionář Baťa

Za nové připomenutí stojí kniha Jana Antonína Bati **Budujeme stát pro 40.000.000 lidí**, kterou jako reprint vydal Užhorodský klub T. G. M.. Jde o vskutku vizionářskou publikaci poprvé vydanou v roce 1937 ve Zlíně v rozsahu 158 stran (v roce 1938 vyšlo II. rozšířené a revidované vydání o 186 stranách). Ekonomicky republiku Baťa rozdělil na západní část (země Česká a Moravskoslezská), která by byla průmyslovou základnou, a východní (Slovensko a Podkarpatská Rus), kde

by byla základna surovinová. Měla skrze ni vést dálnice Cheb – Plzeň – Německý Brod – Brno – Žilina – Užhorod – Chust – Trebušany. Výhledově by, podle Bati, měla být prodloužena z Podkarpatské Rusi přes Rumunsko až k Černému moři a napojena na západní dopravní síť. Vodní dopravu surovin z Podkarpatské Rusi do dalších částí republiky měly zajistit vodní kanály. Co se týče železnice, považoval Baťa za důležité dokončení rychlostní železniční magistraly z Chebu do

Jasiny. Tato magistrala vedla v trase Cheb – Stříbro – Plzeň – Praha – Německý Brod – Brno – Slavkov – Trenčín – B. Bystrica – Margecany – Michalovce – Užhorod – Mukačevo – Chust – Trebušany – Jasina, ale ještě roku 1938 jí stále chyběly krátké úseky u Brna, Bánovců, Michalovců a před Chustem. Jak to během druhé světové války a po ní dopadlo s Československem a Podkarpatskou Rusí, všichni víme. Ambiciózní plány tak definitivně umřely... **top**

Kroj, výšivka a ornament ako súčasť kultúrneho dedičstva Rusínov

Táto stať bude venovaná krojom a výšivkám ako významnej súčasti kultúrneho dedičstva Rusínov na Podkarpatskej Rusi.

Kroj. Je vhodné pripomenúť funkciu, ktorú má kraj dnes a ktorú mal hlavne v minulosti. Podľa chápania významného ruského etnografa P. Bogatyryjova, ktorý uskutočnil na Podkarpatsku v oblasti kultúrneho dedičstva rozsiahly výskum, je kraj protipólom mestského odevu. Mestský odev sa pomerne často mení a objavujú sa v ňom nové módné vlny, ktoré nenadväzujú na predošlý odev. Kraj na Podkarpatskej Rusi bol v pomerne nedávnej minulosti (do 40.-50. rokov minulého storočia) ustáleným odevom ľudu predovšetkým na vidieku. Mal svoj význam a z neho vyplývajúce funkcie. Nepodliehal žiadnym veľkým zmenám a prechádzal z generácie na generáciu v takmer nezmenenej podobe. Kraj tiež ukazoval a i dodnes ukazuje príslušnosť k národu, regiónu či stavu. Obecnejšie možno povedať, že kraj vidieckeho ľudu je omnoho hodnotnejší ako mestský odev. Je to spôsobené použitým materiálom a jeho ozdobnosťou. Kraj je šitý z kvalitných látok, čo umožňuje jeho dedenie z jednej generácie na druhú v nezmenenej kvalite. Výšivka a ozdoby na kroji ukazujú na bohatosť kraja alebo regiónu. I na kroji z hospodársky chudobnejšieho kraja akým bola Podkarpatská Rus, je výšivka krásnou ručnou prácou. Motív výšivky má vždy nejakú funkciu, buď estetickú alebo dokonca magickú. Ďalšie ozdoby ako korálky nebolo na Podkarpatsku možné ľahko zohnať – až na výnimky a dovážali sa z iných regiónov alebo krajín.

V období Československej republiky 1919–1939 panovali ešte časy, kedy Rusíni chodili vo svojich pestrých krojoch – vyšívaných, kožených, plátenných i súkenných. Základnou farbou rusínskych krajov bola červená, modrá, čierna a v menšej miere žltá. Z čierneho podkladu kabáta, vyrobeného z ovčej vlny svieti červeno-modro-žlté vyšívanie jasných farieb. Najmä ženy boli ako obrázky. Pestré suknie, biele bohato vyšívané košele, kazajky s brmbolcami (trásněmi) na chrbáte ktoré nosia i muži, vysoké čižmičky u žien z nížin a jednoduchá obuv u žien z hôr, u mužov široký opasok na peniaze, listy a nože, pláténé klobúky a široké plátenné nohavice, fujary a trembity polonínskych pastierov a desiatky iných súčastí – to všetko bolo súčasťou kroja.

Výšivky. Podkarpatské výšivky, určené pre ženskú alebo mužskú soročku (košielku), neboli zhotovované na objednávku alebo na predaj, preto boli tak rozmanité a s vnútornou umeleckou hodnotou. Snáď kvôli tomu, že ľud bol v svojich základných právoch po stáročia utlačovaný, zachoval si svoj rázovitý kraj i svoj jazyk. Rusínske ženy mali vyvinutý zmysel pre krásu a bohato vyvinutú tvarovú pamäť. Rusínka obyčajne nekopírovala, ale tvorila nové tvary či skôr opakovala staré tvary v rozličných

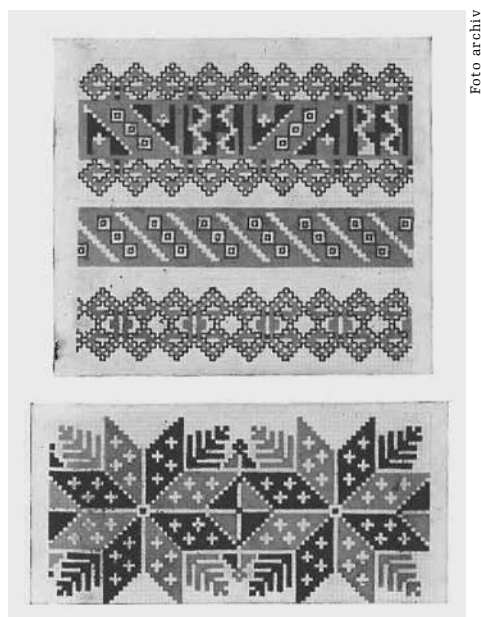
variáciách. Ani voľba farieb nebola ničím stanovená; bola určovaná tradíciou v každej obci, ktorá bola skoro v každej obci presne vymedzená. Dodajme, že na Verchovine sa vyšívalo takmer výhradne farbou modrou a červenou. K ním sa na východnej a južnej časti kraja radí čierna farba. S farbou fialovou, oranžovou a hnedou sa nestretávame vôbec. Ako už bolo spomenuté vyššie, pomerne zriedkavo bola využívaná žltá farba. Keď porovnáme voľbu farieb na Podkarpatsku a na Hanej na Morave, kde žltá farba doslova hýri, vidíme povahovú odlišnosť povahovú odlišnosť a vnútornú náladu obyvateľov Moravy a Verchoviny. Na Hanej spokojnosť a veselosť, u Rusína večný nedostatok sa nevdokaj prejavovali i v jeho tvorbe.

Mladá dívka v kroji z okolí Volového (Mižhirija)

farby. Oblúbená u nich bola svetlá červená farba, v menšej miere i žltá.

Krásne podkarpatské vzory boli jedinečné podobne ako spôsob vyšívania, nazývaný „Na nizinu“. Postup vyšívania bol nasledovný: najprv sa čiernou alebo červenou farbou vyšívajú hlavné motívy – teda základ alebo osnova celého vzoru a to jednoduchým pretávaním cez spočítané nite v plátne. Toto základné vyšívanie sa nazýva „snovanie“. Pretávanie nite sa uskutočňuje zospodu, t.j. po rubu látky, „s nizu“ po rusky, a preto sa tiež celá práca nazýva „nizina“. Hotová výšivka je potom na hornej strane oblejšia. Aby boli krásne geometrické vzory zachované a aby bola bola rusínskym ženám poskytnutá príležitosť napodobniť tradičné tvary, vydal

Lidový ornament vyšívání z okolí Užoku

Na Podkarpatskej Rusi bola najrozšírenejšia krivka, zvaná „krivulka“. Krivulka súveľa seba na odvesne radené trojuholníky. Na Verchovine sa kombinovala šírka vzoru podľa dĺžky krivulky. Keď vyšívajúca vyšije základnú čiaru základnú čiaru krivulky, potom si vzniknuté trojuholníky z oboch strán vyplní vzorom. Podľa dĺžky krivulky má vyšívajúca dosť vhodných motívov. Ďalším motívom je štvorec a kosoštvorec. Sú to vlastne dve krivulky, to jest dve krivulky, stýkajúce sa so svojimi základňami. Starý ornament na Podkarpatskej Rusi, teda aj huculský, je rázu geometrického. Pokiaľ sa niekde vyskytuje rastlinný prvok, ten sem bol zanesený v neskoršej dobe. Uvedme tiež, že na Podkarpatsku sa krásne vyšívalo krížikom. Krížky sa huste radili vedľa seba tak, že výšivka pôsobí dojem gobelínu. Ak materiál sa používali po domácky tkané látky. Napríklad, Kobylecká Poľana, obec v okrese Rachov, bola známa krásnymi vzormi, vyšívané krížikom veľmi jemne. Tamajšie vyšívajúce dokázali ľahodne kombinovať

v roku 1927 profesor F. Špála (brat známeho maliara V. Špálu) za pomoci školského odboru v Užhorode knihu vzorov. Pri jej spracovaní boli použité rázovité huculské výšivky, po tvarovej stránke najbohatšie a najpôvodnejšie po tvarovej stránke. Profesor Špála prihliadal na to, aby boli zachované tvarové odlišnosti krásnych a málo známych motívov a ich kombinácií.

Ornamenty. Dielo akademického maliara, originálneho umelca a ornamentalistu Štefana Leonarda Kostelníčka (1900 Spišská Stará Ves – 1949 Košice) sa donedávna nachádzalo v zabudnutí. Sám Š. Kostelníček zdôrazňoval: „Slovenská ornamentálna výzdoba je dôležitou súčasťou kultúry – vyjadrenia vnemov ornamentálnymi kresbami a maľbami.“ Kostelníček prejavoval už v detstve prejavoval nadanie pre kreslenie. Od roku 1925 navštevoval kresliarsku a grafickú školu v Košiciach, ktorú viedol výtvorný pedagóg Eugen Krón.

* Hrdina z Bardejova ožije v hollywoodském filmu. Statečný muž, o kterém na Slovensku ví málokdo, se dočkal zaslužené pocty. **Američtí filmaři dokončili v těchto dnech film o Rudolfovi Löwym**, který zachránil desítky dívek z Bardějova před jistou smrtí v Osvětími. Sám, bohužel, na své hrdinství doplatil, sám zemřel v koncentračním táboře.

Rudolf Löwy

* **Andy Warhol měl posmrtně získat státní vyznamenání od prezidentky Slovenska Zuzany Čaputové.** Malíři a grafikovi, vůdčí osobnosti amerického pop-artu, měla paní prezidentka udělit Řád bílého dvojkříže II. třídy in memoriam za mimořádné šíření dobrého jména Slovenské republiky v zahraničí. Mělo se to stát během pracovní návštěvy političky v USA, vyznamenání měl převzít Warholův synovec Donald. Čaputová však kvůli nemoci musela svůj program v Pittsburghu zrušit. Vyznamenání tak v jejím zastoupení odevzdá velvyslanec Slovenska ve Spojených státech Radovan Javorčík v náhradním termínu.

* A ještě jedno vysoké státní ocenění pro Rusína od slovenské prezidentky. Zuzana Čaputová udělila **Príbinův kříž II. třídy** za mimořádné zásluhy o kulturní rozvoj Slovenské republiky **řediteli Divadla Alexandra Duchnoviče v Prešově Mariánu Markovi.** Hrdý Rusín a rusínský herec si před pětadvaceti lety myslel, že jde na omezenou dobu uklidnit situaci v divadle. V ředitelském křesle je už ale čtvrt století. V rozhovoru na rusyn.sk Marek mimo jiné vzpomíná na studia s Michalem a Sergejem Hudákovými a vypráví i o zásluhách bývalého dramaturga Divadla Alexandra Duchnoviče Vasilu Turoka.

* Profesor Ivan Pop připomíná na serveru rusyn.sk život a kariéru Vsevoloda Vladimíroviče Kolomackého - archimandrity Andreje (*8. 2. 1896, Soročinskoje u Kyjeva, dnes Ukrajina - †13. 2. 1980, Rumburk). **Kolomacký byl významným církevním pravoslavným činitelem na Podkarpatské Rusi, východním Slovensku, v Čechách a na Moravě ve 20. - 70. letech 20. století.** Je pohřben na rumburském městském hřbitově. „Prošel třemi válkami, ve 24 letech

musel navždy opustit vlast, ve 31 letech ovdověl, sám pohřbil vlastní rodinu, vytrpěl mnoho tělesných bolestí, zakusil mnoho trpkého i v církevním životě, pronásledovalo ho gestapo i StB. Postavil nebo opravil téměř 90 chrámů, které považoval za své duchovní děti, namaloval bezpočet ikon, postavil desítky ikonostasů. Výkon, který ve 20. století nemá obdoby,“ čteme v portrétu.

* **Vyšetřování údajného zničení hrobů ruských vojáků z 1. světové války na hřbitově v Ladomirové potvrdilo, že šlo o ruské dezinformace.** K dezinformacím se přidal i generální prokurátor Slovenska Maroš Žilinka, který sdílel status ruského velvyslanectví a nepravdivě mluvil o hodnověrných zdrojích, podle kterých byly hroby zničeny. K žádnému ničení hrobů ovšem nedošlo, jen byly odstraněny obrubníky, které byly položeny necitlivě a hroby ničily. Obec se provinila jen tím, že o těchto pracích neinformovala úřady náležitým způsobem. Další nepravdou v hoaxu ruské ambasády je, že jde o ruský hřbitov. Nejde - jsou tu pohřbeni i padlí vojáci jiných národností.

* **Prešovská župa žádá o opětovné přidělení vládní dotace téměř 1,7 miliónu eur na rekonstrukci Muzea moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích.** Potřebuje je na vnitřní vybavení. Rezort financí odkazuje župu na nově vzniklé Ministerstvo sportu a cestovního ruchu. Vláda v roce 2019 odklepla župě dotaci ve výši 7,1 miliónu eur, župa však musela ministerstvu financí vrátit téměř 1,7 miliónu. Nestihla je totiž v roce 2022 vyčerpat.

kresba Fedor Vico

* „V zahraničí nenajdete obec se 150 obyvateli, která se sama uchází o investici z eurofondů,“ čteme v článku na serveru rusyn.sk. Malá východoslovenská obec Topoľa v okrese Snina s unikátní lidovou architekturou už léta „zkouší štěstí“ v eurofondových výzvách. Topoľa je obec na severovýchodě Slovenska, rozkládá se v Národním parku Poloniny, který se pyšní významnými bukovými společenstvy. V obci se mimo jiné nachází dřevěný kostel svatého Michala. **Topoľa je významná i tím, že je rodištěm významného rusínského buditele Alexandra Duchnoviče.** Také proto rozhodně stojí za návštěvu. Na zmíněném serveru najdeme rozhovor se starostkou obce Máriou Bobříkovou.

* Místní dobrovolníci by rádi **vyasadili lipovou alej na turisticky zajímavém vr-**

Socha knížete Laborce nad Haburou

chu s výhledem na obec Habura v okrese Medzilaborce. Alej bude lemovat cestu k bronzové soše knížete Laborce v nadživotní velikosti. Monumentální, 5,4 metru vysokou bronzovou sochu pro obec Habura vytvořil akademický sochař Ján Ťapák. V podstavci sochy je uložena schránka se zeminou 112 rusínských obcí východního Slovenska, která vyjadřuje jednotu a identitu Rusínů.

* Vyšla kniha historika **Petera Švorce Zemská hranice mezi Slovenskem a Podkarpatskou Rusí (1919-1939).** Informačně cennou publikaci vydalo vloni Sdružení inteligence Rusínů Slovenska. „Komplexností zpracování se (kniha) řadí k výkladní skříni slovenské historiografie posledního dvacetiletí. Souvisí to nepochybně i se skutečností, že otázka hranic se právem považuje za nejkomplicovanější interpretační problém o to víc, jde-li o hranici v dlouhém časovém období nelegitimizovanou mezinárodními dohodami nebo jakoukoliv státní mocí, jde-li o hranici v pravém slova smyslu spornou, vyznačující se rozmanitými přístupy a instrumentací nejrůznějšího druhu...“ čteme v hodnocení knihy z pera historika Romana Holece.

* Sdružení inteligence Rusínů Slovenska vydalo rovněž **publikaci** našeho člena a autora časopisu **Vladimíra Kušteka Československý svět v Karpatech 3.** Tentokrát tu najdeme i resumé v češtině a angličtině. (Recenze na str. 5 tohoto čísla PR.)

* **Jonáš Jozef Maxim, nový prešovský řeckokatolický arcibiskup,** převzal v Katedrále sv. Jána Křtitele v Prešově biskupské svěcení, po kterém se ujal prešovského metropolitního stolce a kanonicky přebíral vedení Prešovské archieparchie. Stal se tak 9. sídelním biskupem a druhým metropolitou řeckokatolické církve na Slovensku. Hlavním světitelem byl košický eparchiální biskup - arcibiskup Cyril Vasil, který připomněl, že Maxim je první východní metropolitou v dějinách vysvěcený na Slovensku. Papež František jmenoval nového arcibiskupa Prešovské archieparchie a metropolitu řeckokatolické církve na Slovensku 26. listopadu, v den svátku svatého mučedníka Demetera.

top

Dvojí jubileum Antonije Hodinky

Antonij, nebo také Antal Hodinka (používal rovněž pseudonymy Sokymický, Syrochman, Sokyrnický Sirotuk, Tonij Romanův) se narodil v únoru nebo červenci 1864 v obci Lodomírov v okrese Snina, zemřel v Budapešti v Maďarsku 15. července 1946. Byl to významný maďarský slavista, etnograf, univerzitní profesor rusínského původu. Po uzavření rakousko-uherského vyrovnání (1867) se jeho rodiče přestěhovali na farnost do marmarošské Sokyrnici, která se stala jeho domovem. Nikoli náhodou si Hodinka název této vesnice zvolil jako jeden ze svých literárních pseudonymů. Maturoval na gymnáziu v Užhorodě (1882), studoval na užhorodském duchovním semináři a budapeštské Ústřední teologické akademii.

Zároveň absolvoval Filozofickou fakultu (slovanská filologie) budapeštské univerzity. Od roku 1888 byl vědeckým pracovníkem Maďarského národního muzea v Budapešti, jemuž byly svěřeny ke zkoumání slovanské rukopisy muzea. Za rok byl poslán do Rakouského historického ústavu ve Vídni na stáž k dalšímu studiu slovanské filologie. Pod vedením významného slavisty profesora Vratislava Jágiče napsal doktorskou práci o rukopisných pramenech z dějin Srbska v archívech Budapešti a Vídně, za něž získal doktorský titul (PhDr. 1891).

V letech 1892-1906 působil jako knihovník a archivář c. k. knihovny fideikomise ve Vídni. Zkoumal a publikoval písemné památky, jejichž autoři zaznamenali příchod Maďarů do Dunajské kotliny. V letech 1895-96 pracoval v římských archívech jako stipendista Uherské akademie věd. V roce 1905 byl za svoji rozsáhlou práci z dějin maďarsko-slovanských vztahů do roku 1526 habilitován na Filozofické fakultě budapeštské univerzity a získal titul soukromého docenta. Od roku 1906 byl profesorem bratislavské Akademie práva, v roce 1918 se stal vedoucím katedry dějin Filozofické fakulty

bratislavské univerzity. Po rozpadu Rakouska-Uherska řídil evakuaci univerzity do jihomaďarského Pětikostelí (Pécs) a od roku 1923 do odchodu do důchodu v roce 1935 byl vedoucím katedry všeobecných dějin pécské univerzity, v letech 1918-19, 1926-27 se stal děkanem Filozofické fakulty, v období 1932 až 1935 rektorem této univerzity. Od roku 1933 člen maďarské Akademie věd. V letech 1941-43 byl čestným předsedou Podkarpatské vědecké společnosti (Podkarpatskoje Obščestvo Nauk, PON).

Antonij Hodinka byl z generace rusínských vzdělanců, kteří se ztotožnili s velkomaďarskou státní idejí, i když se nevzdali své rusínské národnosti. Ve vědeckých kruzích byl znám jako stoupenec směru maďarské historiografie tzv. „duchovních dějin“ (szellemtörténet); byl autorem četných prací z uherských dějin i historie jihoslovanských národů. Jeho práce z dějin Uherské (Podkarpatské) Rusi se dá kvalifikovat jako první akademické historické studie: dějiny Mukačevské řeckokatolické diecéze (A munkácsi görögkatolikus püspökség történet, 1909); rozsáhlý sborník dokumentů z dějin diecéze Munkácsi gorog-szertartású püspökség okmánya, 1919); sborník dokumentů z hospodářských dějin Užhorodského panství (Adalékok az ungvári vár és tartomány és Ungvárvárosának történetéhez 1917).

Zaslouženou popularitu získala jeho práce z dějin jihokarpatských Rusínů, napsaná rusínsky a vydána (1923) v rusínštině, angličtině a francouzštině. Prestože prvotním záměrem autora jakožto maďarského vlastence bylo vylíčení spokojeného života Rusínů v „dobrých, starých Uhrách“, pozice profesionálního historika mu nedovolila zkreslovat skutečný obraz tohoto života. Práce má velký význam po stránce jazykové, její autor prokázal ve srovnání s jinými jazyky rovnocenné možnosti slovní zásoby rusínského jazyka, jehož významným znalcem

Antonij Hodinka

byl. V roce 1922 sestavil rusínský slovník sloves (Glagolnyga. Sbirka vsich glagolov pudkarpatsko-rusynskoho jazyka. Sohraj, uporjadjv, peredslovije napsav Tonij Romanův). Faximile rukopisu této práce vydal maďarský slavista I. Udvary v roce 1991.

Antonij Hodinka prozkoumal a publikoval velké množství písemných pramenů z rusínských dějin z archívů Mukačevské, Ostřihomské a Jagerské diecéze, z archívu Leleského konventu, archívů Mukačevského a Máriapovčanského kláštera, římských, a také z vídeňských a bratislavských archívů. Byl také autorem studie o Rusínech, publikované na stránkách rakousko-uherské vlastivědné encyklopedie (Die osterreichisch-ungarische Monarchie im Wort und Bild. Bd. V, T. 2, Vídeň-Budapešť, 1900).

Rusín původem, Maďar smýšlením, především však významný vědec Hodinka byl důsledným zastáncem myšlenky o svébytnosti Rusínů jako národa, patřícího do střeoevropského kulturního a geopolitického prostoru.

IVAN POP

zdroj: rusyn.sk

Bokšay v muzeu, Kričfaluši v cizích službách

Dovolte dvě aktuality z pražské SK Slavie. V nově zbudovaném fotbalovém muzeu našli červenobílí místo i pro naši rusínskou fotbalovou legendu Alexu Bokšaye.

Kromě artefaktů (dres, chrániče, kopačky) je tu už i na nově kolorovaném slavném snímku vítězů Střeoevropského poháru 1938 (na snímku stojící v řadě hráčů vpravo v brankářském svetrů). O podobném záměru uvažuje i vedení celého pražského klubu a mezi navrženými do slavného muzea je z ostatních sportů i nezapomenutelný Jozef Koščak. Bylo to rovněž velmi úspěšný rusínský sportovec dvacátých a třicátých let minulého století.

A dnešní fotbalový talent a mládežnický reprezentant Ondřej Kričfaluši? Věkem začal patřit mezi dospělé. V silném kádru Slavie neviděl další uplatnění, nehrál by pravidelně, a tak volil cestu do rovněž prvotřídních Teplic, kde pravidelně určitě hrát bude.

Alexa Bokšay se svým mužstvem

Nadějný fotbalista Ondřej Kričfaluši

Tím poroste určitě. Slavie si jeho případný vzestup pojistila smlouvou se severočeským klubem o možném zpětném odkupu za stanovených podmínek. V příštím čísle jméno

Kričfaluši najde náš čtenář znovu, tentokrát ale to bude v textu pojednávajícím větší částí o rodině s rusínskými kořeny v mnoha generacích.

zý

Podkarpatská Rus jako inspirace i výzva

Přetiskujeme podstatnou část doslovu kardinála Dominika Duky ke knize Milana Syručka *Zakarpátí*. Jeho text přináší inspirativní podněty pro vnímání naší trvalé sounáležitosti se zemí a lidmi podkarpatského regionu, s dějinami i současností této země.

Nelze pochybovat, že téma této knihy je vyprovokováno i současnou politickou situací, která je také úzce propojena s politickým vývojem světa, kdy můžeme říci, že na ukrajinském bojišti umírá a v bolestné agonii se zmítá mapa Evropy, vytvořená Versailles, Trianonem, Jaltou, Postupimí, Minskem.

Podkarpatská Rus se stala součástí našeho státu po první světové válce. Ovšem je třeba připomenout, že prvním prohlášením z roku 1915 na svatojánských oslavách v Clevelandu v USA je deklarace o svobodném státě Slováků, Rusínů a Čechů. Při vyhlášení československého státu 28. října 1918 u sousoší svatého Václava na Václavském náměstí zazněla slova nám všem známého spisovatele Aloise Jiráska a premonstrátského kněze Izidora Zahradníka ve stínu červeno-bílé vlajky a vlajky USA.

Ovšem v této chvíli bylo Slovensko okupováno vojsky sovětsko-maďarské republiky Bély Kúna, a v Prešově byla vyhlášena Slovenská republika rad jako součást maďarského státu. Naši spoluobčané německého jazyka optují pro Berlín nebo pro Rakouskou republiku... A v této situaci se

k nám připojuje se svou žádostí Podkarpatská Rus, historická součást Maďarského království! Na jejím území žijí obyvatelé slovanského jazyka, hovořící dialekty, občané maďarské národnosti, slovenské národnosti, ale především je zde výrazně početná menšina občanů židovské národnosti mojžíšské víry. Pro elitu Československé republiky se Podkarpatská Rus stala nejen cílem průmyslového a obchodního rozvoje, ale i romantickým magnetem, který přitahoval umělce, ať už to byl Jiří Langer, nebo sám Karel Čapek se svým románem *Hordubal*, či Ivan Olbracht se svými prózami *Nikola Šuhaj loupežník*, *Golet v údolí*. A odvážím se říci, že zde byla inspirace pro vznik jeho Biblických příběhů. Vždyť v těchto příbězích se promítá společná spiritualita židovsko-křesťanská prožívaná v určité symbióze.

Myslím, že by zde měla zaznít i slova o veliké zásluze řeckokatolické církve, která vyšla z Užhorodské unie z doby Marie Terenzie opírající se o reformu prezentovanou velkým mužem, arcibiskupem Josafatem Koncevičem, u jehož sarkofágu se modlím za tuto část Evropy při každé návštěvě baziliky sv. Petra ve Vatikánu.

Podkarpatská Rus vstoupila do mého povědomí především dvěma postavami mužů: P. Jordánem Vinklárkem a Rio Preisnerem. Oba ukazují, že z této symbiózy duchovně národnostní vyrostly postavy, které výrazně oslovily jak odbornou část veřej-

nosti, či v širším slova smyslu církevně kulturní společnost.

Myslím, že tento aspekt je především zastoupen v připomínce umučeného biskupa Romži. Značná část obyvatel Podkarpatské Rusi našla útočiště v samotné Praze, kdy arcibiskup František Kordač propůjčil kostel sv. Klimenta řeckokatolické církvi v této oblasti.

V současné době ukrajinsko-ruské války se na území naší republiky usídlilo množství obyvatel této země, stávají se součástí naší občanské společnosti a obohacují naši společnost o duchovní rozměr. Je tu výrazný nárůst počtů občanů jak řeckokatolické, tak pravoslavné církve, kteří si přinesli své kořeny víry a národní identity s kulturním i folklorním základem, aby tak obohatili i náš duchovní rozměr. Víme, že bez jejich přítomnosti by nemohly prosperovat obory jako je stavebnictví, či péče o nemocné a staré osoby.

Chtěl bych vyjádřit poděkování autoru Dr. Milanu Syručkovi, ale i všem, kteří se zasloužili i o vydání této knihy, která nám připomene nejen výrazné a důležité období první republiky, ale i její rány, které vycházely ze stalinské politiky rozbití Československa, přestože sovětská vláda uznala hranice ČSR z doby před Mnichovem 1938. Jde o výstražný signál, který vyzývá k bdělosti, ale i k solidaritě s bratrským lidem podkarpatské Ukrajiny.

DOMINIK kardinál DUKA

Kroj, výšivka a ornament jako súčasť kultúrneho dedičstva Rusínov

Dokončení ze strany 7

Škola mala výrazný vplyv na rozvoj výtvarného umenia a umeleckého cítienia Štefana Kostelníčka a dala mu pevnú hodnotovú a národnú identitu. Neskôr odišiel na umelecké štúdiá do Prahy u akademického maliara ruského pôvodu Uvarova. Tu sa rozhodol venovať sa ornamentalistike, ktorá sa stala jeho tvorivým osudom. Na pamiatku 10. výročia vzniku Českosloven-

skej republiky zhotovil významné dokumenty z dejín českého a slovenského národa: Provolání Národního výboru o samostatnosti československého štátu, Pittburská dohoda, modlitby Otče náš, Zdravas Mária a ďalšie. V roku 1927-1928 dokončil a vydal **I. diel svojho diela „Slovenská ornamentálna“**, ktoré obsahovalo textovú i obrazovo-ornamentálnu časť. Obrazovú časť tvorí 16 listov ľudového ornamentu. Sú to prevažne motívy z prírody (kvetiny, ovocie, vtáky a podobne). Pripravil aj **II. diel** - zbiereku vyše 200 národných ornamentov a ornamentálnych kompozícií. Všetky tieto práce sú farebné.

Čo je v kontexte našej dnešnej témy dôležité je skutočnosť, že pri tvorbe viacerých ornamentov v I. a II. diele **vychádzal z ľudových rusínskych motívov s pôvodom na Podkarpatskej Rusi**.

Š. Kostelníček vyhotovil aj monumentálnu adresu prvému prezidentovi ČSR: „T. G. Masaryk zasloužil se o stát“. Kompozícia zahrňuje znaky vtedajších piatich historických častí Československej republiky: Čechy, Morava, Sliezsko, Slovensko a Podkarpatská Rus. Dielo Š. Kostelníčka si nepochybne zaslúži našu pozornosť i bližšie štúdium.

VLADIMÍR KUŠTEK

Představila se knížka o karpatské zemi

Publicista Milan Syruček představil svou novou knihu *Zakarpátí 22.* února 2024 v Praze v ukrajinské restauraci Dnister v Praze Na Moráni. Publikace popisuje zajímavé epizody z historie i současnosti zakarpatského regionu. Mimochodem, zmíněný podnik, který už názvem prozrazuje ukrajinské vlastnické, je svými rozměry nevelký, avšak velmi příjemný a útulný. Vyznačuje se také skvělými ukrajinskými specialitami.

Dvaadvadesátiletý autor, obdivuhodně svěží a aktivní, vyprávěl o svých zážitcích a setkáních s místními občany a zajímavými osobnostmi na Podkarpatsku, seznámil

Foto Jan Čopík

posluchače s cestami po regionu i s názory na současný vývoj v zemi. S početným publikem čile komunikoval.

Průběh prezentace totiž dopřál prostor i pro dotazy a diskusi. Otázky směřovaly k realitám země pod Karpaty, ať šlo o její dramatické dějiny či tamní dnešní život. Na některé názory pana Syručka jsme se museli v diskusi polemicky ozvat, třeba když hovořil o pochybnostech, zda Rusíni jsou či nejsou národ, nebo jen „odnož“ Ukrajinců. Podvečer s knihou *Zakarpátí* však proběhl v pohodě, řada lidí si také koupila knížku.

ap

Александр Духович

Ольшавіця дала грекокатоликам вже третього єпископа

Пряшівський Грекокатолицький кафедральний собор святого Йоана Крестителя став у суботу 27-го януара 2024-го року місцьом великої історичної і торжественної події. В тот день прияв єпископску хіротонію і на сталець пряшівського архієпископа і митрополіты был інтронізований Йоґо Высокопреосвященство кір Йона Йосиф Максим.

Владыка Йона став історично девятим пряшівським єпископом од часу, коли у 1818-ім році одділньом од Мукачовской єпархії выникла Пряшівска єпархія, днесь митрополітна архієпархія, і другим пряшівським митрополітом по емерітнім митрополітови Иоанови Бабяковом, котрый был пряшівським єпархом од 2003-го до 2008-го року, а пак пряшівським архієпископом і митрополітом до 2022-го року.

Інтересным фактом є, же кір Йона походить із села Ольшавіця, а не є першым грекокатолицьким єпископом із того села.

Село в Левочскых верьхах

Село Ольшавіця, Левочского окресу, належить до русиньскых сел в Левочскых верьхах з богатих традиційов і історійов. Першый писомный документ од селі є із 1308-го року, коли ся споминать осада, яка мала быти в тім часі новооснованов.

З того самого року в Ольшавіці є і днешня Грекокатолицька церковь святого Николая Чудотворца, втгоды іщі костел, што так само споминать ся в данім документі. Село было поступно заселене Русинами, котры там жыють доднесь, а Ольшавіця є од 2023-го року і офіціально русиньським селом, котре є означене двоязычно, і мож в нім офіціально хосновати русиньскый язык як урядный.

Раїтов є, же Ольшавіця дала грекокатоликам вже третього єпископа. Двоми брата, што так само є вынятковим явом в історії церкви, были єпископами Мукачовской єпархії, з котрой у 1818-ім році одділила ся Пряшівска єпархія, а подля родного села прияли і свої мена. Першым был Сімеон Штефан, другим Михайл Мануїл Ольшавський. Обидвоми заслужыли ся у великій мірі о процес, котрый вів до одокремліня Мукачовской єпархії спід Ягерьской дієцезы.

Сімеон Штефан

Першый з двох братів – мукачовскых єпископів, старшый Сімеон Штефан Ольшавський, народив ся коло року 1695 в Ольшавіці. По гімназіальних штудіях в Левочі продовжовав штудувати філософію і теологію на Тырнавській універзіті, котру закончів у 1717-ім році докторатом.

По рукоположеню на священника был назначеный за пароха в Мукачові, і в роках 1728 – 1733 был генеральным вікарьом єпископа Георгія Бізанція. У 1733-ім році был духовенством зволеный за єпископа і потвержденый цісарьскым декретом.

Папом Кліментом XII. был назначеный за титуларного єпископа пелленського. Подобно як його попередник подля стародавньої традиції перед єпископскых хіротонійов склав монашескы обіты і прияв імя Штефан.

На початку своєї єпископской діяльності скликав єпархіальний сінод, котрый мав вирішыти різны недостатки в жывоті священників. Почас його хвороты помагав му його брат Михайл. Сімеон Штефан вмер 24-го децембра 1737-го року і был похованый в монашєрью на Чернечій горі коло Мукачова.

Михайл Мануїл

Молодшый брат, єпископ Михайл Мануїл Ольшав-

ський, народив ся коло року 1700. Михайл зачав штудію на гімназії в Левочі і Кошыцькій академії, богословску освіту здобыв на Тырнавській адалбертінській єзуїтській колеїті, котру закончів як доктор філософії у 1725-ім році.

По рукоположеню на священника был назначеный, як і його брат передтым, до парохії міста Мукачово, де тыж два раз повнив задачі генерального вікаря, в роках 1733 – 1738 і в році 1743, і то в часі, коли был мукачовським єпископом його брат, як і наслідник брата владыка Юрій Гавриїл Блажовський.

На початку 1743-го року єпархіальне духовенство Михайла Ольшавского выбрало за єпископа Мукачовской єпархії, і за дакілько міцяців был выменованый до той функції австрійскых цісарьовнов Марійов Терезійов а потвержденый Папом римським Венедіктом, од котрого дістав титул россеньского титуларного єпископа і апостольского вікаря в Мукачові. Монашеске імя при складаню монашескых обіт перед єпископскых хіротонійов выбрав собі Мануїл.

Як єпископ проявив ся способным організатором. Почас його веджіння была заснована Мукачовска богословска школа, а так само школа на приправу дяків і учительів. Єпископ тыж здобыв штпендію про шестех семінарїстів – Русинів, про навчання у Ягрі. Кедь ся указав недостаток тых, котры бы желали собі схосновати тоту штпендію, Михайл Мануїл Ольшавський дождадов ся, жебы фінанції выдїлены на штпендію были схоснованы на заснованя повной семінарії і кірлічної друкарні в Мукачові.

Про неохоту ягерьского єпископа тоты планы не зреалізовали ся, але владыкови ся подарило засновати грекокатолицькы богословскы школы при Маріяповчаньскім монашєрью, у Бая Марє і Сіґеті, а так само початкову школу про румуноязычных учнів у селі Турць на югу комітату Уґоча.

Про учнів Мукачовской богословской школы приправив учебник латиньского языка *Elementa puerilis in stitutionis in lingua latina* (Начало писмень дѣтємь кь наставленію на латинскомь языкѣ) із 1746-го року.

За узнання заслуг Михайла Мануїла Ольшавского при обороні церковной унії на севері Трансільванії і в комітат Сатмар по сельскых непокоях, які были у 1761-ім році, был назначеный за кральовского радника.

Єпископ досяг значны успіхы в здобываню підпоры віденьского цісарьского двора в бою проти снажіння ягерьскых єпископів проти юрїдїкції незалежности Мукачовской єпархії. Єдним із наслідків діскусій владыки Михайла Мануїла з ягерьськыма церковныма властьями односно юрїдїкції стали далшы баданя історії Підкарпатської Руси. Пізні-

ше то привело до формулованя концепції русиньской історії і появили ся першы історії краю од Адама Ф. Коллара і Иоаннікія Василиовича.

Конфлікт з Яґром досяг кулімінації у 1764-ім році, кедь Михайл Мануїл Ольшавський скликав єпархіальний собор і опубліковав у латиньскім языкю, наслідно в німецькім і руськім языкю, обшырну проповідь, в якій доказовав тезу, же позітвны аспекты унії нашли реалізацію в діятельстві Мукачовской єпархії. Собор вырїшыв просити імператорку Марію Терезію помочи в бою проти ягерьскых єпископів. 15-го фебруара 1766-го року она прияла рїшіня на хосен Мукачовской єпархії, хочь Михайл Мануїл Ольшавський не дожыв ся повной юрїдїкционной незалежности од Яґру, яка настала у 1771-ім році.

Владыка Михайл Мануїл вмер 5-го децембра 1767-го року в Мукачові, і на його властне жадання поховали го в путницькім храмі в Маріяповчі в днешнім Мадыарьску, о котрого докончіння ся постарав якраз він, і выбудовав при нім василіаньскый монашєррь.

Владыка Йона

Як уж было спомянато, по довгых столітьях село Ольшавіця дало грекокатоликам далшого єпископа – Йоґо Высокопреосвященство кір Йону Йосифа Максима.

Владыка народив ся як Йосиф Максим 21-го новембра 1974-го року. По гімназії шов штудувати на втгодышню Грекокатолицьку богословску (днесь теологічну) факулту в Пряшові. У 1998-ім році здобыв титул магістра теології і в тім самім році почав штудувати на Папскім восточнім інштїтуті в Римі, де в році 2000 здобыв ліценціат, а в році 2017 докторат із восточных церковных штудій.

На священника был рукоположеный 11-го юла 1998-го року владыком Йоаном Гіркком в Пряшові. В роках 2001 аж 2004 был шпіритуалом у Духовній семінарії блаженного єпископа Павла Петра Гойдїча в Пряшові, а в роках 2002 аж 2004 і асистентом на Катєдрі сістематїчної теології Грекокатолицькой теологічної факулты в Пряшові.

У 2004-ім році одышов на Україну і вступив до Унівської лавры. По закончїню новїцїату там склав вічны монашескы обіты 22-го мая 2008-го року. У 2011-ім році был выбратый за ігумена філіального монашєрья у Львові, і в році 2020 за ігумена Унівської лавры.

Святїшый Отець Франціск у четвєрь 26-го октобра 2023-го року, на свято великомученика Димитрія, назначив еромонаха Йоґу за нового пряшівского архієпископа митрополіту.

„Хочу ты быти про выштыкых. Про Русина – Русин, про Словака – Словак, про Українця – Українець, про Рома – Ром, про Мадыара – Мадыар, і кедь по мадыарськы не знам,“ повів в новембрі про денник *Korzar* новий митрополіта.

Грекокатолицькы віруючи на Словакії, Русинь, але і далшы народности, котры творять нашу церковь, суть вдячны Господу Богу за дар новой головы містной церкви, за нового пряшівского архієпископа і митрополіту, але так само суть вдячны і русиньскому селу Ольшавіця, котре Божым ряджїньом і Божым благословіньом дало грекокатоликам уж третього єпископа.

Новый архієрей завїтав до родного села і одслужив там свою примічну архієрейську літургію 4-го фебруара 2024-го року. На многая літа, владыко!

Rusínský voják Vasil Bosota

Dobrý den, obracím se na vás s prosbou. Zajíám se o historii našeho města Chropyně. Na hřbitově jsem našla hrob vojáka, který se narodil v r.1914 a zemřel v r. 1938. Jmenoval se Vasil Bosota nebo Bošota. V matrice úmrtí jsem našla záznam: Vojín 3. pluku v Kroměříži, narozený v Repinně, okres Volové na Podkarpatské Rusi, 24/9 1914, svobodný syn Ondřeje Bošaty, rolníka a jeho manželky Anny Popovičové z Repinně. Příčina úmrtí - sebevražda utopením z rozrušení mysli. Zajímalo by mě, jestli se dá něco víc o tomto vojínovi

zjistit, nebo na koho se obrátit. Mnohokrát děkuji za odpověď.

Kv. Dvořáková, Chropyně

Prosíme čtenáře, kteří něco vědí o muži tohoto jména, aby se ozvali naší redakci.

Sochařské sympozium O. Mandičové

Srdečně vás pozdravuji z východoslovenského města Humenné a přeji vám hodně zdraví a chuti do práce v redakci časopisu Podkarpatská Rus. V příloze vám posílám členský příspěvek; nejsem si jist, jestli jsem členem. Pokud bych nebyl, použijte ho prosím na

uhrazení nákladů práce v redakci. Děkuji vám za vaši práci a přeji mnoho úspěchů.

Mám pro vás pozvání. Nadace dřevěný kostelík Habura pořádá Sochařské sympozium Oleny Mandičové-Šinaly, jehož se účastní přední čeští a slovenští sochaři. Sympozium se koná vždy v srpnu. Více se dozvíte na stránkách Nadace dřevěný kostelík Habura. Srdečně vás na tuto akci zvu.

Ivan Pajtáš,

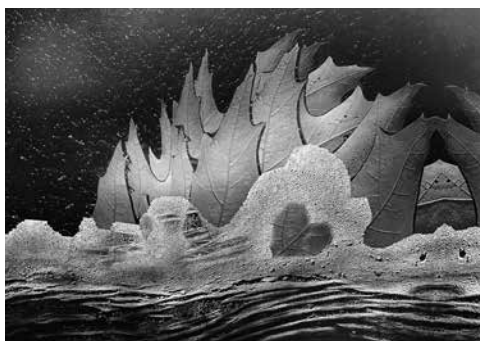
býv. ředitel Gymnázia gen. Svobody,

Humenné

Panu Pajtášovi velice děkujeme za příspěvek i pozvání.

Štěpán Rak. Foto Lenka Jarošová

Fotografická tvorba Štěpána Raka

O Edvardu Benešovi s kritickým akcentem

Redakce časopisu Přítomnost pravidelně pořádá odborné konference se zajímavými a aktuálními tématy. Mívají formu panelových diskusí. Pro první z letošních setkání historiků a politologů se čtenáři v Topičově salónu v Praze 21. února bylo zvoleno téma Beneš – zachránce nebo zrádce národa? Na panelovou diskusi byli pozváni renomovaní historici.

Průběh téměř celodenního jednání měl velmi podnětný, a pro mě i překvapivý obsah. Překvapivý byl už tím, že vystupující hovořili o politickém profilu a konání Edvarda Beneše vesměs hodně kriticky. Také mě však trochu překvapilo, že v souvislosti s úvahami o politické kariéře prezidenta Beneše se debatěři velmi často věnovali historii Podkarpatské Rusi. Zejména se hodně hovořilo o tom, jak se prezident podílel na odstoupení tohoto regionu – dosavadní součásti Československé republiky – Sovětskému svazu. Ale zas až tak překvapivé to nebylo, vedle jiných Benešových selhání (Mnichov, únor 1948) patřila kauza Podkarpatska k jeho nejproblematictějšímu počínům.

Dosud jsem vnímala všeobecně vžitý názor, že „s tím nemohl nic dělat“. Že Stalinova moc po vítězné válce byla silnější než vůle a možnosti naší země. Že se prostě nedalo čelit jeho silově prosazovaným nárokům. Ale řada nezpochybnitelných dokladů svědčí o něčem poněkud jiném. Na základě faktů a svědectví došli historici k názoru, že Edvard Beneš měl na ztrátě Podkarpatské Rusi daleko aktivnější podíl, než se dosud

mínilo. Je velmi pravděpodobné, že i sám, z vlastní iniciativy chtěl Sovětům Podkarpatsko „nabídnout“ už za druhé světové války, v době svého londýnského exilu; ostatně při různých příležitostech nazýval region i podivným termínem „Karpatská Ukrajina“.

Jeden z argumentů, že prezident Beneš uvažoval o předání Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu už v roce 1941, zazněl i v Topičově salónu. Vyplývá to ze záznamu rozhovoru, které s ním v Londýně vedl politik a člen exilové vlády Jaroslav Stránský. Jeho syn Jan pořídil podle otcových výpovědí písemné záznamy, jež se týkají rozhovorů s Benešem o řadě jeho úvah, názorů i jednáních v době, kdy byl v exilu. Pro mě nejpozoruhodnější byly ty, které se týkají Podkarpatska. Dokládají, že Benešovi na nejvýchodnější části někdejšího československého území příliš nezáleželo, celkem s lehkým srdcem o něm uvažoval jako o jakémsi „zboží“ na výměnu na či na prodej. Třeba za talíř boršče od Stalina. Říkám to se smutnou ironií.

V prosinci roku 1943 Beneš odjel přes výhrady a varování domácích i zahraničních přátel do Moskvy, kde byla 12. prosince téhož roku podepsána smlouva se SSSR. Dokument se jmenoval *Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a Svazem sovětských socialistických republik*. Vedle pasáží o vzájemné pomoci za války i po válce obsahoval mimo jiné formulaci, která měla československé reprezentaci garantovat „nevměšování sovětské strany do vnitřních československých záležitostí“. Což, jak víme, nebylo

nikdy dodrženo. Také zde se hovořilo, a to velmi reálně, o odstoupení Podkarpatska.

A po válce se to všechno jen potvrdilo. Navzdory garancím, že Československo bude po válce existovat v předválečných hranicích, navzdory ujištěním, že Podkarpatská Rus zůstane jeho součástí. Protiprávní „předání“ regionu jako jakési válečné kořisti Sovětskému svazu se stalo skutečností. Statisíce někdejších československých občanů přišlo o občanství a zůstalo napospas Sovětům.

Na diskusi historiků o tom důrazně, s emocionálním nasazením, hovořil i Petr Placák, který má k Rusínům a Podkarpátí osbitý niterný vztah. „Měli bychom se za to Rusínům mnohonásobně omluvit,“ prohlásil v diskusi. Historik Vít Smetana ale k tomu dodal: „Rusíní nás vždycky měli rádi, a do dnes mají.“

Poslouchala jsem, a přitom smutně myslila na svého rusínského tatínka, přesvědčeného zastávce Československé republiky, který si na svou svatbu s maminkou manifestálně oblékl sváteční uniformu československé armády, aby tak v době ohrožení republiky projevil souvazečnost se státem. Tatínek mimo jiné přeložil do rusínštiny velkou obrazovou publikaci o Edvardu Benešovi, která na Podkarpatsku ještě za první republiky vyšla...

V úvahách historiků i publika dospěly debaty až k současnosti. Bude dobře, pokud některá často i bolestná poznání, třeba o někdejších idolech, dokážeme uplatnit v našich příštích rozumných úvahách i činech. **ap**